

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

MAJ 4 • 2014

**Återanvändning av kasserade plåtmynt
Finanshistoria på 1700-talet i ljuset av en tung kvittens
Gubben med kubben –
medaljen över Charles Felix Lindberg**

Pris 30 kr

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

presenteras även på Svenska Numismatiska Föreningens och Kungl. Myntkabinettets hemsidor:
www.numismatik.se – www.myntkabinettet.se

Den tryckta tidskriften kommer ut första veckan i februari – maj, september – december.
På hemsidorna kan man sedan ta del av SNT i lågupplöst pdf-format.

1/12 sida
47 x 50
mm
250 kr

1/8 sida
72 x 50
mm
350 kr

1/6 sida
47 x 105
mm
400 kr

1/4 sida
72 x 105
mm
600 kr

1/2 sida
151 x 105
mm
1 200 kr

Helsida
151 x 214 mm
2 000 kr
2:a och 3:e
omslagssidan
2 500 kr
4:e omslagssidan
5 000 kr

SNT har låga annonspriser även 2014

Annonsen på årsbasis får dessutom 20 % rabatt!

Behöver du professionell forngivare till din annons?

Kontakta: annons@numismatik.se

Annonsstopp senast den 1:a i månaden före utgivning

Radannonser: enskilda SNF-medlemmar erbjuds **gratis annons** med högst tre rader att köpa, sälja eller byta samlarobjekt

Annonsen som inte är förenliga med SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs

Innehåll SNT 4 • 2014

ARTIKLAR OCH NOTISER

	SID.
Gubben med kubben – ett huvudsakligt misstag	76-80
Märta Helena Reenstiernas mynt- och medaljsamling	80
Två medaljer med kubb	80
SNF för 50 år sedan	81
Finanshistoria på 1700-talet i ljuset av en tung kvittens	82-83
Återanvändning av kasserade plåtmynt	86-87
Svenska mynt från Eric P. Newmans samling	87
Två tyska myntmässor	90-91
Kovan kommer, kovan går	91
Malmbrytningspolletter i Bispberg	92
Med Harry Glück i baksätet	93

FASTA RUBRIKER

Nytt om böcker. Medicinhistoriska medaljer	88-89
Kongress. Internationell kongress (9)	89
Läsekretsen. Okänd variant av Johan III:s halvöre?	89
Personalia. Ny medaljvårdare	89
Auktioner & Mässor	89
Lokala numismatiska föreningar och myntklubbar i SNF	91

OMSLAG

En halvvaldaler sm präglad för Fredrik I i Avesta 1730 som bär spår av gamla stämplarna upptill och på dess högra sidas framsida. De äldre stämplarna härrör från en tvådalersplåt präglad samma år. Mer om myntverkets återanvändning av kasserade plåtmynt kan du läsa om på sidorna 86-87.

FOTO: BENGT HEMMINGSSON & ROGER JONSSON.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

KANSLI OCH REDAKTION

Banérgatan 17 n b
115 22 Stockholm
Tel. 08 - 667 55 98
Måndagar
kl. 10 - 12 och 13 - 16
Fax 08 - 667 07 71
info@numismatik.se

Plusgiro 150007 - 3
Bankgiro 219 - 0502
Svenska Handelsbanken

CHEFREDAKTÖR OCH ANSVARIG UTGIVARE

Monica Golabiewski Lannby
monica@numismatik.se

PRENUMERATION

200 kr / år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt
Kom ihåg att
meddela adressändring!

SNT trycks med bidrag från
*Gunnar Ekströms stiftelse för
numismatisk forskning* samt
*Sven Svenssons stiftelse för
numismatik*.

Redaktionen ansvarar inte
för ej beställt material.
Texter och bilder i SNT
lagras elektroniskt och
publiceras som pdf på
SNF:s och KMK:s hemsidor.

Den som sänder material till SNT med-
ger elektronisk lagring / publicering.

TRYCK

Kaigan

ISSN 0283-071X

VÅREN 2014

Föreningens aktiviteter

MAJ

3-4 **SNF:s årsmöte i Lund**
I samband med årsmötet hålls också en mindre auktion. Se hela programmet på sidan 43 i SNT 2014:2. En stadgeändring kommer att föreslås, se sidan 67 i SNT 2014:3.

28 **FÖRENINGSKVÄLL**
Plats Banérgatan 17
18.00 Föredrag av Theodor Hassel: *Myntningen i det gamla Göteborg 1609-1611*. Efter en allmän historisk inledning om staden berättar Hassel om myntförordningarna och vilka valörer som sedan blev präglade. Det finns väldigt många varianter av 1-ören och ett antal beskrivs på ett övergripande sätt. Föreningen bjuder på enklare förtäring.

Föreningskväll
28/5

Höstens mötesprogram kommer att publiceras i septembernumret. Gå gärna in på hemsidan - www.numismatik.se - för aktuell föreningsinformation.

SNT FINNS PÅ FACEBOOK

Kungl. Myntkabinettets verksamhet

KUNGL. MYNTKABINETTET

Museet har öppnat en ny utställningsdel i före detta Rikets finanser. Den bygger på en för museer annorlunda utställningsidé - *Entreprenörskapande. Ingenting är enkelt men allt är möjligt*.

Årets sommarutställning handlar om sparbössor, nya och gamla, och vänder sig till såväl barn som vuxna.

KMK FINNS PÅ FACEBOOK OCH TWITTER

TUMBA BRUKSMUSEUM

Den 24 maj öppnar en ny utställning som kommer att handla om byteshandel. Se vidare på hemsidan senare i vår.

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Adress: Banérgatan 17 n b, Stockholm. T-bana Karlaplan; buss 4, 44

Kansli: måndagar kl. 10 - 12, 13 - 16

Stängt: midsommar - 1 september; jul- och nyårshelgerna

www.numismatik.se

KUNGL. MYNTKABINETTET

Adress: Slottsbacken 6, Stockholm. T-bana Gamla stan; buss 2, 43, 55, 59, 76

Utställningar: måndag - söndag kl. 10 - 16

Numismatiska boksamlingen: torsdagar kl. 13 - 16

www.myntkabinettet.se

TUMBA BRUKSMUSEUM

Adress: Sven Palmes väg 2, Tumba. Pendeltåg Tumba; buss 725

Utställningar: sept. - april, lörd. - sönd.; maj - aug. tisd. - sönd. kl. 11 - 16

www.tumbabruksmuseum.se

Gubben med kubben – ett huvudsakligt misstag

Av Bo Gustavsson

Ivar Johnsson var en av våra bättre skulptörer men utförde också cirka 35 medaljer. Han föddes i Vittskövle i Skåne och var verksam i Stockholm. Ivar har två personer i Göteborg att tacka för att han slog igenom som konstnär; *Charles Felix Lindberg*, vars donation bekostade Ivars första monumentala verk, och *Axel Romdahl*, som hade ett avgörande inflytande på konstlivet i Göteborg under många år.

Charles Felix Lindbergs kubb, som blivit en slags logotyp för honom, var ett misstag från början!

Charles Felix Lindberg har satt fler avtryck än de flesta i Göteborgs stadsbild. Efter en karriär som affärsman inom export- och importverksamhet mellan 1876 och 1901 drog han sig tillbaka till sin egendom Billdal, söder om Göteborg. Han var född 1840 och fick en alltför tidig död genom ett slag-anfall 1909.¹ Dessförinnan hade han under 1908 upprättat ett testamente som bland annat stadgar att avkastningen av den donerade fonden på över 2 miljoner kronor 1909 skall användas för staden Göteborgs försköning. Som jämförelse kan nämnas att stadens hela budget det året var cirka 22 miljoner kronor.² Lindberg var framför allt förtjust i parkanläggningar och måhända speglas detta i att testamentet först nämner parker och planteringar och därefter statyer.

Lindberg var trots sin affärsverksamhet tydligen en rätt tillbakadragen person. När han avled 5 augusti 1909 anmäldes detta i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning dagen efter i en kort notis utan omdömen om hans person.³ Den 10 augusti, då Lindbergs testamente skulle öppnas, konstaterar tidningen att ”efter hvad det förljudes lär en större donation

komma att tillfalla Göteborgs stad”.

Dagen efter, 11 augusti, kommenteras detta på ledarplats och donatorn harangeras för vidsynthet och för att ha utfört en handling vars kulturella betydelse inte kunde överskattas. På annan plats redovisas innehållet i testamentet och man konstaterar att det är den största donation som staden någonsin fått. Slutligen tas frågan upp igen 27 augusti, där ett foto av Lindberg är reproducerat, något som på den tiden var sällsynt i tidningen. Fotot av Lindberg är utan kubb!

Förutom upprustning av ett antal stadsmiljöer har fonden bidragit med pengar till några av stadens mest bekanta statyer och fontäner. År 1912 gavs pengar som gjorde det möjligt att utföra en bronskopia av Johan Peter Molins *Bältespännare* i Bältespännarparken. Och under ett antal år anlogs medel till Carl Milles fontän och skulptur *Poseidon* på Götaplatsen, sammanlagt cirka 200 000 kronor under åren 1921-1930. År 1924 gavs pengar till den stora *Järntorgsbrunnen* utförd av Tore Strindberg.

Så kom medaljen till stånd

Det var naturligt att kommittén för donationsfonden tog initiativ till att slå en medalj över donatorn, dels för att hedra honom men också för att ha en god medalj som pris vid olika tävlingar som initierades av densamma. Många gånger är tillkomsthistorien för en medalj spännande och i det här fallet utgör denna inget undantag.⁴

Diskussionerna om en medalj förefaller ha startat under våren eller sommaren 1926. Den 5 augusti gick en förfrågan om offert till hovjuvelerare W. A. Bolin, C. C. Sporrang & Co samt Herman Bergmans Konstgjuteri.

Parallellt hade kommittén vänt sig till skulptören Ivar Johnsson med förfrågan om att tillverka en modell som sedan kunde graveras. Varför man vände sig till honom är inte klart, men han hade utfört en fontänskulptur, *Flickan med sjötrollen*, som bekostades av kommittén och placerades på Floras kulle i Kungsparken 1918. Detta var Ivar Johnssons första större beställning.

Johnsson medverkade också vid en utställning i samband med Göteborgsjubileet 1923 och sålde i det sammanhanget *Afrodite och den döende Adonis* till Göteborgs Konstmuseum. Dessutom hade han redan 1923 påbörjat skisser till *Kvinna vid havet*, eller *Sjömanshustru* som den vanligen kallas.⁵ Han var alltså välkänd i Göteborg. Kommittén tänkte sig att ha kontakter med såväl konstnären som den tilltänkte modellören, något som senare skulle visa sig ge anledning till missförstånd. Man råkade i viss mån i samma dilemma som många andra som försökt sig på att samordna hantverkare!

Herman Bergmans Konstgjuteri svarade korrekt att firman bara sysslade med att gjuta medaljer och eftersom medaljen var tänkt att framställas i viss mängd vore det bättre att anlita en firma som kunde prägla den. Man rekommenderade Sporrang. Tydligt hade kommittén haft någon tidigare kontakt med Sporrang eftersom det finns bevarat en brevväxling mellan kommittén och Sporrang redan under juli 1926. Frågan till Sporrang gällde då en ”jeton” med bilden av donatorn och med något utrymme för att kunna graveras in ett nytt årtal för respektive tävling.⁶ Sporrang föreslog då att man skulle prägla en pla-

Medalj över Charles Felix Lindberg (1840-1909) och för Göteborgs förskönande. Guld. Diameter 56 mm.
Konstnär: Ivar Johnsson (1885-1970), 1926. KMK 29829.

FOTO: GABRIEL HILDEBRAND.

kett med måtten 40 x 56 mm med ett åtsidesporträtt av Lindberg, medan fransidan kunde reserveras för gravyr och för övrigt bestå av en lagerkrans, enligt brevet "en av våra lagerkransar, som vi ha färdiga". Detta var uppenbarligen en lågprisvariant: Sporrong ville ha 700 kronor för det första exemplaret och därefter 3 kronor för plaketten i brons, 11:50 för en i oxidierat silver och 14:50 för en i förgyllt silver. För gravering skulle tillkomma 7 öre per bokstav eller siffra. I "startavgiften" ingick väl konstnärarvodet.

Sporrong hade också på förslag en konstnär, Herman Nilsson, mer känd som Herman Eugen Örnstätter. Det förefaller som att Sporrong försökte lansera honom som medaljkonstnär i det sammanhanget. Han utförde medaljer för Sporrong åtminstone från 1926 men hade tidigare gjort porträttskulpturer. I ett brev från Henning Beyer för kommitténs räkning till Sporrong 23 juli 1926 hade denne antytt att donationsfondens konstnärliga ändamål ju krävde att den utfördes av en erkänd konstnär. Och det ledde till att Sporrong i sitt svar argumenterade för att Nilsson / Örnstätter minsann var en "känd konstnär".⁷

Kommittén beslöt så småningom att anlita hovjuveleraren W.A. Bolin för att utföra medaljen. En viss förklaring till valet kan sökas i att sekreteraren i kommittén, Henning Beyer, uppenbarligen kände firman väl. W.A. Bolin nämner sig i ett brev till Beyer som "eder fars gamla vän".⁸

Under resans gång hamnade man i två förvecklingar. För det första hade Bolin antagit att man skulle få en modell levererad från Ivar Johnsson i gjutmetall så man bara hade att reducera den och prägla medaljer. I själva verket fick man en modell i gips. För det andra uppstod missförstånd om medaljens storlek då kommittén omväxlande ville ha den i 45 mm och omväxlande i samma storlek som Milles medalj till Göteborgsutställningen 1923. Den senare var på 56 mm. Kommunikationen fungerade inte perfekt. Bolin antog att den skulle vara på 56 mm och så fick det bli. Kommittén tog på sig den kostnaden men ville inte ersätta Bolin för att av gipsmodellen göra en modell i metall. Priset till Bolin stannade därför på 360 kronor för stansarna och 2:70 för en medalj i brons och 17 kronor för silvermedaljen.

Under tiden hade kommittén kommit överens med Ivar Johnsson om att betala 1 000 kronor för hans modell. Han fick instruktionen att åtsidan skulle upptas av donatorns porträtt efter bilagda fotografier och namnet jämte födelse- och dödsår. På fransidan skulle enligt en skiss av Axel Romdahl återges stadens "karaktärsbyggnader" från donatorns tid: från vänster räknat Skansen Kronan,

Skansen Lejonet, Domkyrkan, Kronhusets högra gavel samt Christine kyrka. Utöver detta skulle fransidan ha inskriften: FÖR GÖTEBORGS FÖRSKÖNANDE.

Dessutom fick Johnsson i uppgift att utesluta hatten!!⁹ Till saken hör att kommittén bara kände till två foton av Lindberg: ett från hans unga år och ett amatörfotografi där han bar kubb. Här fick naturligtvis Johnsson ett problem – hur såg håret på Lindberg ut, var det bakåtkammat, lockigt eller var han rentav skallig? Uppenbarligen fick lösningen bli att låta hatten vara kvar. *Se bilden ovan.*

Ivar Johnsson fick också instruktioner att inte avslöja något för tidningarna i Stockholm under sitt arbete med medaljen. I ett brev från kommittén till konstnären 27 oktober 1926 framhålls följande: "Då nu medaljen över vår donator nalkas sin fullbordan vill jag bedja Eder att icke låta någon tidningsman få del av medaljen förrän vi därom överenskommit. I annat fall kunna vi riskera att medaljen först publiceras uti Stockholmspressen, vilket givetvis irriterar härvarande press och stämmer denna ogünstig".¹⁰

Bristen på fotografier av Lindberg, med följden att han avbildades med kubb, föranledde Ian Wiséhn att uppmärksamma hans huvudbonad och skriva en utförlig artikel om medaljen i SNT.¹¹ Tack vare att kubben kom

med, vilket ju inte var meningen, är medaljen väl beskriven och dokumenterad.

Hovjuveleraren Bolin skred till verket med beställningen, inte utan bekymmer. Man meddelade att modellen hade högre relief än vad som brukade förekomma, vilket medförde att det blev en ren förlustaffär för leverantören och förvarnade om att kommande beställningar nog kom att ställa sig dyrare än den första. Det hörde ju inte till vanligheten att Bolin präglade medaljer och erfarenheterna från denna kanske förskräckte?

Bolin meddelade kommittén i brev 22 december 1926 att ett ilpaket med fem medaljer i silver och 16 i brons översänts. Den avbildades i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 23 december och samma tidning kunde 29 december meddela att medaljutdelningen skulle ske den dagen. Kommittén erkänner för sin del mottagandet av hela den första beställningen 14 januari 1927. Totalt omfattade den 50 medaljer i silver och 100 i brons.

Därefter hände något – kanske i anslutning till präglingen av en guldmedalj 1930 – som kom att förörka himlen för Bolin. Uppenbarligen hade stamparna spruckit. Och i samband med att en ny offert begärdes av kommittén under 1931 meddelade densamma kort till Bolin att man hade antagit ett lägre anbud. Det gamla medaljlagret var slut och kommittén ville ha offert på 100 silver- och 200 bronsmedaljer.¹²

C. C. Sporrang & Co hade lämnat det bästa anbudet och Bolin fick skicka över stamparna till Sporrang. Företaget ordnade två nya stampar eftersom man bedömde att de inte dög till att prägla medaljer och skickade över de nya medaljerna till Göteborg 27 november 1931. Dessutom hade man av misstag präglat 100 bronsmedaljer med den ”felaktiga” stampen och dessa bifogades också. Om man hade använt någon av de uttjänta stamparna eller själva tillverkat en felaktig är inte klarlagt.

Medaljen tas upp och beskrivs av Axel Wahlstedt i Numismatiska Med-

delanden XXIX.¹³ Som framgår av det föregående behöver uppgifterna där kompletteras. Medaljen präglades alltså av W. A. Bolin 1926, vilket förklarar att den är signerad med konstnärens namn, följt av 1926 under bystavskärningen. Efter det att nya stampar tillverkats av Sporrang 1931 präglades medaljerna av det senare företaget. W. A. Bolins medaljer är något korniga, medan de som slagits med Sporrangs stampar är helt släta på de ytor som är plana. I övrigt förefaller de vara identiska. Således återfinns konstnärens namn följt av året 1926 även på de medaljer som slogs 1931.

Synpunkter på medaljen

Medaljen togs inte väl emot av alla. ”Härvarande press” var till och med smått ”ogunstig”, för att låna terminologin från Henning Beyers brev till Ivar Johnsson återgett ovan. Mest kritisk är måhända Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning. I en artikel med rubriken ”Ch. F. Lindberg föga förskönad av Lindbergska kommittén!” ondgör man sig över Lindbergs porträtt. Signaturen ”Olavus” uttrycker sig så här: ”Men, du milde! Hur hade inte herrarna med all sin estetiska sakkunskap styrt ut salig Charles Felix på medaljens åtsida. Skulptören Ivar Johnsson, som utfört den, har väl bara haft att lyda order, men ”förskönad” har han då inte framställt försköningsfondens skapare.”¹⁴ Tidningen hade också grävt fram och återgett ett foto av Lindberg utan kubb publicerat i Hvar 8 Dag.¹⁵

Kritiska synpunkter framförs också i en artikel i någon av Göteborgstidningarna 1934 under rubriken ”Bättre bild på Lindbergs medaljong?”. Där framförs att anförvanter är missbelätta samt att de trodde sig veta att bilden tagits från ett gruppfoto på ett antal herrar i kubb och att Lindberg själv inte var nöjd med den. Henning Beyer får i artikeln möjlighet att argumentera för bilden med kubb och påstår att konstnären hade flera att välja på och själv valde densamma. Han ser också ett symboliskt värde i att framställa Lindberg som om han

flanerade utomhus, helst i Allén i Göteborg. Det hela får ett drag av efterhandskonstruktion, då ju Ivar Johnsson egentligen fick i uppdrag att inte ta med hatten!¹⁶

Kommittén hade uppenbarligen inte gått till botten så noggrant med uppgifter om donatorn. Den hade till och med svårigheter att få fram rätta uppgifter om Lindbergs födelse- och dödsår, åtminstone uttrycks det så i ett brev till Ivar Johnsson från 25 oktober 1926. Han behövde ju uppgiften för att färdigställa modellen.

Användning och utdelning

Medaljen skulle användas som prismedalj i tävlingar för goda trädgårdar. Den första tävlingen anordnades 1926. Man hade bildat en särskild premieringsnämnd för att hantera regler, inspektion och utdelning av priser.

Förstapriset i avdelningen ”Förträdgårdar och likavärdiga planteringar” utgjordes av en silvermedalj, 50 kronor kontant och ett diplom, medan samma pris för ”Balkongträdgårdar” renderade, förutom silvermedalj och diplom, 25 kronor kontant. Andrapriser delades också ut i form av bronsmedaljer, penningpriser och diplom. I en viss särklass stod Karl Gustaf Melin som vann förstapriset i avdelningen ”Förträdgårdar”. Sammanlagt delades 1926 ut tre silver- och 15 bronsmedaljer i tävlingen.

Motsvarande tävlingar arrangerades även 1928, 1929, 1931, 1932, 1934 och 1935. Man ville göra uppehåll en del år för att trädgårdsvännerna skulle kunna få tid för planering av nya odlingsidéer. Under denna tid delades sammanlagt 30 silver- och 61 bronsmedaljer ut som tävlingsvinster.¹⁷ Medaljerna har uppenbarligen använts även för utdelning som inte direkt hade med tävlingarna att göra. Bland annat fick kommittén själv ta emot silvermedaljen redan 1927. Vi vet också att det första lagret av medaljer (50 silver och 100 brons) höll på att ta slut 1931.

Premieringsnämnden föreslog att den skulle upphöra 1936. Nämnden ansåg att donationsfonden borde

fortsätta med att ekonomiskt stödja trädgårdarna, men att uppgiften som bedömare skulle övergå till Sällskapet Hortikulturens Vänner, som premieringsnämnden samarbetat med i flera år; bland annat skedde prisutdelningen då och då på Hortikulturens Vänners möten. Efter en inventering av tillgångarna hos premieringsnämnden konstaterades att i lagret fanns två silver- och 23 bronsmedaljer.¹⁸

Sällskapet Hortikulturens Vänner kom inte att fortsätta verksamheten på samma sätt som premieringsnämnden. I någon mån ordnades tävlingar för balkongträdgårdar, men i de fall medaljer delades ut som priser användes troligen den egna medaljen från 1875.¹⁹

Medaljen kom också att präglas i guld. Wilhelm Henriques, som var ordförande i kommittén mellan 1922 och 1930, fick ta emot en sådan före jul 1930 som erkänsla för sina insatser inom kommittén. Medaljen präglades i 14 karat och levererades i ett ”maroquin-etuï” med initialerna W. H. på locket utsida och inskriften: TILL WILHELM HENRIQUES ORDFÖRANDE I KOMMITTÉN FÖR CHARLES FELIX LINDBERGS DONATIONSFOND 1922-1930 på locket insida. Medaljen beställdes efter det att Bolin lämnat en offert på olika varianter av densamma. I finguld, 180 gram, skulle den kosta 750 kronor, i 18 karats guld, 160 gram, 500 kronor, i 14 karats guld, 375 kronor och i förgyllt silver 23 kronor. Kommittén valde alltså ett halvsnålt alternativ.²⁰

Den tidigare nämnde Karl Gustaf Melin fick hedersomnämning av premieringsnämnden för sin välsköta trädgård på Olof Skötkonungsgatan 15 vid samtliga tävlingar mellan 1926 och 1932. Reglerna för medaljutdelning modifierades i stort sett varje år, men man kunde inte få samma medalj flera gånger eller i varje fall inte förrän några år efter första medaljen hade förlutit. Reglerna och bedömningarna var något snåriga. Av protokollet från premieringsnämndens möte 2 oktober 1932 framgår att Melin tillerkändes en guldmedalj. Han fick ta emot den vid årets pris-

utdelning 3 november.²¹ Melin kom därmed att bli den ende som genom tävlingsinsatser fick ta emot en guldmedalj. Möjligheten att dela ut en guldmedalj för tävlingsinsatser hade troligen varit på tal redan från början; åtminstone antyds det i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning redan 29 december 1926.

År 1937, i samband med donationsfondens 25-årsjubileum, var det dags för utdelning av nya guldmedaljer. Frågan togs upp på kommitténs sammanträde 7 maj 1937 men bordlades.²² Vid sammanträdet 30 september samma år antecknades att stadsfullmäktiges presidium beslutat att tilldela Malte Jacobsson, Hjalmar Wijk och Axel Romdahl medaljen i 18 karats guld. Kommittén beslöt också för egen del att tilldela sekreteraren i kommittén Henning Beyer samma medalj. Eftersom de tre förstnämnda ingick i kommittén hade det naturligtvis varit opassande att besluta om medaljer till sig själv.²³ Den tillträdande ordföranden i kommittén, tillika stadsfullmäktiges ordförande, Ernst Jungen, överlämnade medaljen till Jacobsson i samband med en uppvaktning vid donatorns grav på hans dödsdag 5 augusti. Senare samma dag fick Wijk och Romdahl ta emot medaljen vid en högtid på Liseberg. Vid kommitténs sammanträde 30 oktober 1937 överlämnades medaljen till Beyer. Medaljerna levererades i vackra etuier med inskrift på insidan av locket.

Under 1940-talet delades efter särskilt beslut i kommittén ut ett antal medaljer i silver och brons. Protokoll saknas från några år varför den totala utdelningen inte går att rekonstruera. Men protokollet från kommitténs sammanträde 3 februari 1949 berättar att ordföranden Jungen avsåg att dela ut en medalj i silver till arkitekten Sven Steen. Den har sitt intresse eftersom den präglades som en ensidig *plakett*. Lindbergmedaljens frånsida med motiv från ett antal byggnader – som i det här fallet bör betraktas som åtsida – fick en slät frånsida med ingraveringen: ”Till arkitekten Sven Steen med tack för insiktsfullt och

Skulptur av Charles Felix Lindberg i Göteborg, 1989.

Konstnär: Jan Steen (1929-1997).

FOTO: FÖRFATTAREN.

intresserat arbete för Göteborgs forskönande från kommittén för Charles Felix Lindbergs donationsfond”²⁴

Protokollen från kommittén meddelar sista(?) gången 9 januari 1950 att en silvermedalj utdelats.

Om det finns fler varianter eller präglingar av liknande typ som ovan har inte gått att fastställa. Det existerar en *medaljong* i stort format, avsedd att sättas upp på väggen. Motivet är medaljens åtsida. Sannolikt är den framställd av W. A. Bolin. Den – eller snarare en senare medalj utförd av Sporrang – har också använts som underlag för en minnesplakett vid ingången till Botaniska Trädgården i Göteborg. Trädgården är en av de största mottagarna av medel från donationsfonden.

Utöver detta har författaren konstaterat att det även dykt upp en medalj med samma motiv gjuten i järn. Anledningen till denna avgjutning är okänd. Sammanfattningsvis torde det alltså till och med 1949 minst ha existerat:

- 50 silvermedaljer präglade av W. A. Bolin 1926
- 100 bronsmedaljer präglade av W. A. Bolin 1926
- 1 medalj i 14 karats guld präglad av W. A. Bolin 1930

- 100 silvermedaljer präglade av Sporrong 1931
- 100 bronsmedaljer präglade av Sporrong med felaktiga stampar 1931
- 200 bronsmedaljer präglade av Sporrong med riktiga stampar 1931
- 1 medalj i guld präglad av Sporrong 1932
- 4 medaljer i 18 karats guld präglade av Sporrong 1937
- 1 medalj i silver med stadsmotiv och slät men graverad fränsida, präglad av Sporrong 1949
- okänt antal medaljer i järn

Charles Felix Lindbergs kubb

Kubben har nästan kommit att bli ett kännemärke för Charles Felix Lindberg. Under arbetet med denna artikel har de som känt till medaljen utan undantag lite roat talat om den som ”medaljen med kubb”. Kubben är också framträdande på den skulptur av honom som restes i Charles Felix Lindbergs park år 1989. *Se bilden på föregående sida.*

Skulpturen avbildar Lindberg med kubben lätt på sned och med en liten blomsterbukett i den ena handen bakom ryggen och i den andra en spatserkäpp. Skulpturen är utförd av Jan Steen. Så kubben som egentligen inte skulle varit med har blivit det som utmärker stadens store donator!

Noter

- ¹ Göteborgs-Posten 6 augusti 1909. Lindberg levde trots sin framgång som affärsman ett relativt tillbakadraget liv. Detta har närt föreställningar om att han tog sitt eget liv. Se artikel i Göteborgs-Posten 27 mars 2005 av Eva Heyman.
- ² Göteborgs Stadsfullmäktiges Handlingar nr 164, 1909. Som jämförelse kan nämnas att Göteborgs budget för 2011 är 23 miljarder kronor och att en donation av motsvarande storlek som Lindbergs skulle vara på 2 miljarder.
- ³ Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 6 augusti 1909.
- ⁴ Romdahl, Axel & Beyer, Henning (red.), Charles Felix Lindbergs donationsfond 1912-1937. Göteborg 1937.
- ⁵ Egentligen borde den kallas ”Sjömansmodern”, åtminstone var det så som Ivar Johnsson själv rubricerade den.
- ⁶ Brev från kommittén till Sporrong 16 juli 1926, Charles Felix Lindbergs donationsfond, protokoll, handlingar etc. Regionarkivet i Göteborg, A III:1.

- ⁷ ”För detta arbete torde väl icke kunna förväras någon ’stor’ konstnär och priset skulle i sådant fall även bli ett helt annat. Vi ha tänkt anlita skulptören Herman Nilsson, som icke är okänd. Vi närsluta 4 st porträtt av skulpturer som han utfört jämte avskrift av ett intyg från greve Hugo Hamilton”. Ur brev från C. C. Sporrong & Co till kommittén 27 juli 1926. Regionarkivet F V:5.
- ⁸ Brev från W. A. Bolin till sekreteraren Henning Beyer 27 december 1926. Regionarkivet F V:5.
- ⁹ ”På bilden af donator uteslutes naturligtvis hatten”. Ur brev från kommittén till Ivar Johnsson 14 augusti 1926.
- ¹⁰ Brev från kommittén (Henning Beyer) till Ivar Johnsson 27 oktober 1927. Regionarkivet F V:5.
- ¹¹ Wiséhn, I.: Donatorn Charles Felix Lindberg – ett medaljporträtt med kubb. SNT 2006:3, s. 72.
- ¹² Sporrongs anbud var avsevärt förmånligare. Deras offert stannade på 9:25 för silvermedaljerna och 2:25 för bronsmedaljerna, medan W. A. Bolin ville ha 16:50 för silvermedaljerna och 4:25 för bronsmedaljerna.
- ¹³ Wahlstedt, A.: Minnespenningar över enskilda män och kvinnor. Numismatiska meddelanden XXIX. 1937.
- ¹⁴ Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, 6 augusti 1932.
- ¹⁵ Hvar 8 Dag, 12 september 1909.
- ¹⁶ Göteborgs-Posten(?), 1934.
- ¹⁷ 1926, 3 silver, 15 brons; 1928, 9 silver, 24 brons; 1929 inga medaljer (?); 1931, 5 silver, 8 brons; 1932, 4 silver, 5 brons; 1934, 7 silver, 7 brons; 1935, 2 silver, 2 brons.
- ¹⁸ Brev från samordnaren i premieringsnämnden Axel Holzhausen till kommittén 17 november 1936. Regionarkivet, A I:2.
- ¹⁹ Sällskapet Hortikulturens Vänner beställde medaljen, enligt egen utsago i Paris, med hjälp av kammarherre Magnus Lagerberg. Den senare torde dock ha ordnat det hela i Bryssel hos gravören A. H. Veyrat.
- ²⁰ Brev från hovjuvelerare W. A. Bolin till kommittén 9 december 1930, Regionarkivet F V:5.
- ²¹ Göteborgs-Posten(?), 4 november 1932.
- ²² Protokoll från sammanträde med kommittén 7 maj 1937, paragraf 27.
- ²³ Malte Jacobsson var ordförande i kommittén 1931-1937. Hjalmar Wijk kassaförvaltare under halva 1913 och därefter från 1915 och framåt och Axel Romdahl var ledamot sedan 1913 och vice ordförande från 1931 och fungerade som konstnärlig rådgivare. Henning Beyer hade varit sekreterare sedan 1912.
- ²⁴ Beskrivningen av medaljen framgår av en faktura från C. C. Sporrong & Co 26 januari 1949. Regionarkivet, E II:3.

Märta Helena Reenstiernas mynt- och medaljsamling

När Årstafrun, Märta Helena Reenstierna, änka efter Christian Henrik von Schnell, avled den 12 januari 1841

på Årsta gård i Brännkyrka socken efterlämnade hon en samling mynt och medaljer. Här följer ett utdrag ur bouppteckningen:

Mynt och Medailler.

48 st: större och mindre gamla främmande Silfvermynt ... 20.-

37 st: större och mindre Utländska Silfvermynt ... 20.-

13 st: större och mindre Silfver Medailler ... 16.32

6 st: Silfver Medailler föreställande Christi Pinohistoria ... 6.32

2 st: mindre antique Silfver Medailler ... 2.16

Diverse mynt och Medailler af Koppar ... 1.-

Diverse mynt tecken ... -32

Hela samlingens uppskattade värde var 67 riksdaler banko 16 skilling.

MGL

FOTO: WIKIPEDIA.

Två medaljer med kubb

Medaljen över Charles Felix Lindberg var fram till Svenska Numismatiska Föreningens medalj till minne av Sven Svensson världens enda medaljporträtt visande en kubb (plommonstop).

Medaljen över Lindberg utfördes av Ivar Johnsson och slogs 1926, den över Svensson utfördes av Annie Winblad Jakubowski och utgavs 2005. Den senare är beskriven av Frédéric Elfver i SNT 2005:6 s. 149.

Red.

SNF för 50 år sedan

NYLIGEN HITTADE JAG PÅ NÄTET ett medlemsregister för SNF anno 1964 som jag kände mig tvungen att köpa. En prydlig liten skrift som säkert finns på Banérgatan men som gått mig helt förbi.

Även om registret/matrikeln bara är en enkel förteckning över föreningens medlemmar, så ger den en bra inblick i numismatiken för femtio år sedan. Registret innehåller förutom namn, uppgifter om när personen blev medlem, bostadsort, adress och i vissa fall även samlarområde. Tiderna förändras och det är tveksamt om en liknande förteckning skulle uppskattas av dagens medlemmar. Jag tror långt ifrån alla medlemmar skulle vilja skylla med namn, adress och samlarområde i en ”offentlig” förteckning.

Sammansättningen i styrelsen 1964 var följande:

- ordförande Nils Ludvig Rasmusson
- vice ordförande Bertil af Klercker
- sekreterare Lars O. Lagerqvist
- kassaförvaltare Hans Martin
- ledamot Bertel Tingström

Styrelsen hade också två suppleanter i Harald Wideen och Frank Olrog. Sedan 1964 har alltså styrelsen utökats och den består i dag (2014) av sju ledamöter och fyra suppleanter.

Kontrollant för de Svenssonska samlingarna var Georg de Laval.

Medlemsantalet var relativt stort 1964. Drygt femhundra medlemmar och bland dessa medlemmar var åtta hedersledamöter, 19 korresponderande och 27 ständiga medlemmar. Gustav VI Adolf var föreningens beskyddare, en monark som också hade ett visst numismatiskt intresse. Om detta vittnar bland annat en bok tryckt 1962 om kungens samling av grekiska mynt. Den är författad av Willy Schwabacher och med förord av Nils Ludvig Rasmusson.

Jag roade mig med att förteckna alla medlemmar utifrån det år de gick med i föreningen, vilket visade ett rejält ökat intresse för numismatiken de första åren på 1960-talet. Nära hälften av medlemmarna 1964 hade blivit medlemmar på 1960-talet.

Kan teveprogrammet ”Kvitt eller dubbelt” – även kallat ”10000-kronorsfrågan” – ha varit en bidragande orsak? År 1958 ställde Ernst Nathorst-Böös upp i tävlingen, men 1961 blev han besegrad av Bertel Tingström, som gick hela vägen till 10000 kronor.

Mynt och numismatik på bästa sändningstid i den då enda tevekanalen måste ha gett vårt intresseområde ett riktigt uppsving. Mig veterligen har mynt och numismatik bara varit i tevefokus vid ett senare tillfälle, år 1994 i Ulf Schenkmanis programserie ”Från Krösus till Wibble – mynt och myntsamlande”. Teveproduktionen följdes upp med boken *Att samla mynt, sedlar och medaljer* författad av Ian Wiséhn och Ulf Schenkmanis (1995).

Den som 1964 hade varit medlem längst var grosshandlare C. Holmberg från Stockholm, som blev medlem i föreningen redan 1905. Tätt följd av direktör Ernst Nilsson, Göteborg, samt godsägare och direktör Tage Jansson från Stockholm (båda 1907). Två finska institutioner hör också till dem som varit medlemmar längst, Antellska samlingen, Helsingfors, (1909) och Helsingfors Universitets Myntkabinett som är Svenska Numismatiska Föreningens mest trogna medlem och har varit det sedan 1884, det vill säga i 130 år!

Flera viktiga namn inom svensk numismatik återfinns naturligtvis i

förteckningen och några av dessa är fortfarande medlemmar. Jag räknar dock inte upp några utöver styrelsen, utan lutar mig i stället mot devisen ”ingen nämnd, ingen glömd”.

Vad intresserade samlarna för femtio år sedan? Av registret får vi delvis kunskap om detta, eller åtminstone vad medlemmarna angav när de ansökte om medlemskap. Naturligtvis dominerar samlarna av svenska mynt objekt från dåtid till nutid. Men en rad andra samlarområden finns förtecknade. Svenska belöningsmedaljer, sedlar, litteratur, utländska mynt, antika mynt och mera specifika ämnen som ”mynt, sedlar med mera som anknyta till Västmanland eller västmanlänningar”.

Föreningen hade år 1964 tjugo utländska medlemmar. Antalet har ökat något sedan dess och en av de senaste medlemsansökningarna från utlandet, kan jag som sekreterare i föreningen avslöja, kommer från en kines i Folkrepubliken Kina!

FOTO: FÖRFATTAREN.

Ingemar Svenson

MYNTMÄSSA

Folkets Hus
Olofström
Östra Storgatan 24

Lördag 19 juli
kl. 10 - 15

Ett drygt tiotal utställare
medverkar

Fri entré

Ytterligare upplysningar
Reidar Andersson,
tel.: 0454-77 10 79
070-923 04 65

Finanshistoria på 1700-talet i ljuset av en tung kvittens

Av Dan Carlberg

Mitten av 1700-talet präglades politiskt av en kamp mellan de så kallade hattarna och mössorna. Hattarna var förespråkare för de merkantilistiska tankegångarna. Bland annat ansåg de att Riksbanken borde ge förmånliga lån till näringsidkare, vilket i förlängningen innebar ökad sedelutgivning och obalans mellan sedlarnas och myntens värde.

För att gynna svenska produkter uppstod hos hattregeringen idén om att på konstgjord väg försöka förbättra betalningsbalansen i utrikeshandeln. Tanken var att genom handel med växlar sänka priset på utländska växlar för att på så sätt förbättra det svenska sedelvärdet. Det så kallade Sekreta utskottet (den svenska riksdagens äldsta utskott) valde att för uppgiften ta in anbud från privata konsortier – typiskt bestående av framgångsrika handelsmän – som skulle sköta denna handel.

Under 1740- och 1750-talen bildades fem sådana växelkontor, alla med verksamhetsperioder följande på varandra. Efter inledande framgångar minskade kontorens lycka för att slutligen misslyckas kapitalt. I författarens samlingar finns den här intill avbildade kvittensen, vilken jag misstänker har samband med växelkontoren. Kvittensen har följande lydelse:

Til följe af Riksens Ständers Secrete Utskots förordnande, genom Extractum Protocolli af d 12 Decemb: 1747, hafwer Riksens Ständers Banco til oss lefwererat innewarande års tredje quartal, Ett Hundrade Tolf Tusende Femhundra Dall. Koppar mt, hwilka Dr 112500 K^{mt} härmed qvitterade warder. Stockholm d. 5 Julij 1756.

Kvittens år 1756. Hela dokumentet.

Undertecknarna, som denna somardag i mediet av 1700-talet, på handlingen satt sina namn och sigillavtryck i rött lack, är de fyra följande:

Erland Broman (1704-1757) gjorde snabb karriär som Fredrik I:s gunstling. Han blev bland annat hovmarskalk och serafimerriddare. Broman var inte rädd för att ta emot mutor på ansevärda belopp – på marknaden förekommer ibland insättningsbevis i hans namn på stora summor. Han var även inblandad i vidlyftiga spekulationer och hade tidvis stora penningbehov.

Född in i affärsvärlden var *Claes Grill* (1705-1767) och han utvecklade med tiden Sveriges största handelshus som bedrev handel på Ostindien, drev industrier och varv samt idkade bankir rörelse. Grill var kanske seklets främste, svenske affärsman.

Gustaf Kierman (1702-1766) var, liksom Grill och Lefebure (se nedan),

en mycket framgångsrik handelsman. Han ägde bland annat Åkers styckebruk men var också delägare i numismatiskt intressanta Gustafs och Carlsbergs kopparverk i Jämtland. Det var emellertid inom politiken som han var mest bemärkt. Han var såväl borgmästare i Stockholm som talman, men det var främst genom sitt engagemang i Riksbanken och dess grenar som han utmärkte sig.

Den siste undertecknaren var *Jean Henri Lefebure* (1708-1767). Han bedrev också framgångsrikt handel men var väl mest namnkunnig som bruksägare med bland annat Tolvfors, Pauliström, Holmen, Västansfors, Gimo och Vällnora bruk i sitt innehav.

Som ovan konstaterats misslyckades de fem växelkontoren i ökande grad. Röster höjdes för räfst och rätterskaffen med de så kallade associerade, alltså växelkontorens deltagare. De ansågs ha förfarit med växelkursen så att den gynnade de egna, privata, ekonomiska intressena. De hade också fått tillgång till räntefria lån och generösa penningersättningar för sitt risktagande och liknande. Säkert skodde sig också de associerade, om än i varierande grad.

Claes Grill, förmodar jag, var nog den som tog ut svängarna minst, medan Gustaf Kierman troligen hade ett något rymligare samvete. Riksdagen 1765-1766 blev en framgång för mössorna som ville straffa de hattar som ingått i växelkontoren. Några av de associerade blev så illa åtgångna att de hamnade i ekonomisk ruin och kort därpå avgick med döden. Man ska hålla i minnet att de styrande mössorna inte kom att lägga sig vinn om en rättvis undersökning eller rättssäkra domstolsförfaranden.

Dokumentets text.

FOTON: FÖRFATTAREN.

Claes Grills och Jean Henri Lefebures
namnteckningar och sigill.

Erland Bromans och Gustaf Kiermans
namnteckningar och sigill.

Det kan vara av intresse att se hur de fyra stora finansaktörerna nämnda ovan – undertecknarna av kvittensen – påverkades av den ändrade politiska konjunkturen. Dessa fyra herrar hörde till samhällets absoluta toppskikt – politiskt och/eller ekonomiskt och med kontakter inom den kungliga familjen. I denna tid av så livliga politiska maktkamper skulle detta visa sig vara ett otillräckligt skydd vid ett politiskt maktskifte.

Erland Broman dog utfattig 1757, där hans fäbless för spekulation och spel avgjorde denna ekonomiska utgång. Han undslapp dock därmed förödmjukelsen i samband med mössornas maktövertagande.

För Grill gick det i detta avseende sämre. Tillsammans med sin bror dömdes han att återbetala fem tunnor guld (tunna guld = värdeenheter från början avseende 100 000 daler silvermynt, vid denna tid ett mindre belopp än ursprungligen). Med detta tunga ok gick han ur tiden senhösten 1767, möjligen tyngd däröver. Strax efter att han hade avlidit, slopades dock ersättningskravet av den hattregering som då återtog makten.

Räfssten mot Grill kan synas hård, men betydligt hårdare ansatt blev Lefebure; bland annat fängslades han och fick näringsförbud. Tyngd av detta och de enorma återbetalningskraven försämrades hans redan dåliga hälsa och hösten 1767 avled även han. Skulden till staten uppgick då till halvannan miljon daler kopparmynt.

Allra mest illa åtgången blev Kierman. Han hade lett en expansiv kreditpolitik som gynnade sådana som Grill och Lefebure, men kanske främst honom själv. Kombinationen av privatekonomiska intressen och ivrig och stridbar politisk verksamhet var för Kierman mycket lyckad, men den kom också att bli hans fall. Räfssten innebar att han dömdes att betala 1,5 miljoner daler silvermynt, förlust av ämbete och burskap samt livstids fängelse på Marstrands fästning. På denna fruktade anstalt bröts han ned och avled senhösten 1766.

Dessa dystra personöden bär vittnesbörd om såväl viktiga finanspolitiska förhållanden vid mitten av 1700-talet som det hårda politiska klimatet under den period som kallas frihetstiden.

Gustaf Kiermans sigill.

Claes Grills sigill.

MYNTAUKTIONER
I SVERIGE AB

AUKTION 11 - Anders Stams polletter

17 maj 2014

Möckelsnäs herrgård - Älmhult

Välkommen till en speciell
auktionshelg i
natursköna
Småland!

Katalogen beställs genom insättning av 90 kr till bg 399-0090.

Myntauktioner i Sverige AB
Banérgatan 17 - 115 22 Stockholm
E-mail: info@myntauktioner.se - Telefon: 08-410 465 65
www.myntauktioner.se

MYNTAUKTIONER
I SVERIGE AB

INLÄMNING TILL AUKTION 12

Nu pågår inlämning till höstens auktion, som hålls den tredje helgen i september.

Som säljare hos oss betalar Du bland marknadens lägsta avgifter och får samtidigt en auktionskatalog av högsta kvalitet, exponering av Dina objekt hos de köpstarkaste spekulanterna såväl i Sverige som internationellt, snabb och säker redovisning, samt ett seriöst och professionellt bemötande.

En stor och viktig nyhet är att vi från och med 2014 finns representerade på den stora, internationella sajten Numisbids. Vi är därmed ett av bara två auktionshus i Skandinavien som är representerade här och det har mycket stor betydelse att vi nu uppträder tillsammans med stora, internationella aktörer.

Tänk på att tidiga inlämningar ger oss bättre tid att göra bra beskrivningar och andra, prishöjande, kompletterande uppgifter. Vi behöver Din inlämning senast under maj månad. Kontakta Dan Carlberg (kontaktuppgifter nedan) för en diskussion om hur vi kan göra det bästa av just Din inlämning.

Bland det till höstens auktion redan inlämnade materialet, är vi särskilt glada att kunna offerera ½ mark Åbo 1558 (SM 227), ett typmynt som oss veterligen i övrigt endast finns i offentlig ägo.

Myntauktioner i Sverige AB
Banérgatan 17 - 115 22 Stockholm
E-mail: info@myntauktioner.se - Telefon: 08-410 465 65
www.myntauktioner.se

Återanvändning av kasserade plåtmynt

Tillverkningstekniken för kopparmynten under 1600- och 1700-talen har flitigt beskrivits, diskuterats och kommenterats under de senaste årtiondena. Däremot har inte plåtmyntens *tillverkningsprocess* blivit föremål för lika stor uppmärksamhet. Nyligen framkom en halvdaalersplåt som föranleder en närmare granskning av hur tillverkningen gick till, framförallt vad som hände när redan präglade plåtar befanns vara underviktiga eller på annat sätt defekta.

DET NYFUNNA PLÅTMYNTET, en $\frac{1}{2}$ daler sm 1730, bär nämligen spår av gamla stämplor upptill och på den högra sidans framsida. Man skulle kunna tänka sig att plåten blivit dubbelpräglad, men så förhåller det sig inte. En jämförelse visar nämligen att det stampavtryck som delvis bevarats till höger kommer från en hörnstämpel till en tvådaalersplåt från samma år. Avtrycket upptill, av vilket vi endast ser en liten del, skulle således vara resterna av den gamla mittstämpeln.

En form av återanvändning ägde rum redan under åren 1661-1664, då gamla plåtmynt drogs in och klipptes om. I myntordningarna den 7/3 och 17/11 1660 sänktes nämligen plåtmyntens vikt med sammanlagt 16,7%.

Reduceringen av de gamla plåtarnas vikt utfördes vid myntet i Stockholm av tre olika smedmästare; *Bengt, Abel Carl* och *Christian Siegel*. Plåtarnas gamla mittstämplor behölls, medan de försågs med nya hörnstämplor med likaledes nytt årtal. Tydligt har också respektive smeds namninitial punsats in i den nya hörnstämpeln. En 8-daler sm 1662, två 4-daler sm 1663 och en 1-daler sm 1663, alla med bokstaven B (= Bengt), har nämligen bevarats.

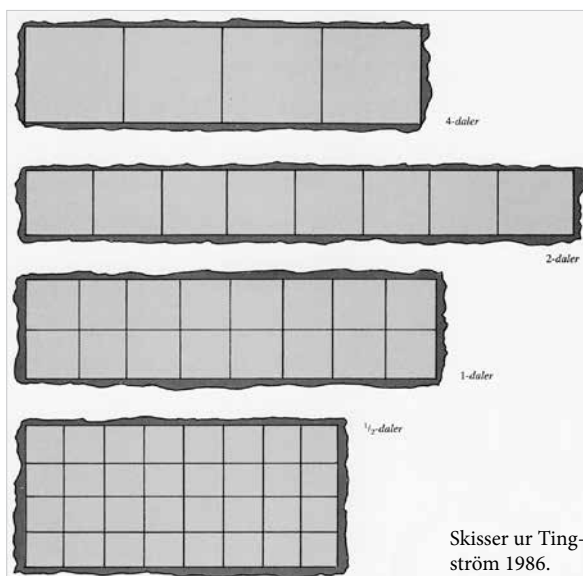
Ett skäl till att plåtarnas tillverkningsprocess inte diskuterats är tro-

ligen för att vi äger en förhållandevis detaljerad insikt i hur den gick till, åtminstone vid början av 1700-talet. År 1723 författade nämligen Anton von Swab en redogörelse för driften vid Avesta kronobruk, vari även mynttillverkningen beskrivs i detalj. Till berättelsen hör också en serie omsorgsfullt utförda teckningar, som lyckligtvis bevarats till eftervärlden.

Swab beskriver hur kopparen först göts i metallstycken som vägde två lispund styck (= 13,6 kg). Dessa ham-

rades sedan ut i olika format beroende på i vilka myntvalörer de avsågs att slutligen präglas. Därefter klipptes de ut efter ett standardiserat schema (se skisserna här nedan, tagna ur Tingström 1986, s. 84). Om en stor opräglad plåt befanns vara för liten för att exempelvis göra fyra 4-dalermynt, klippte man ibland ner en opräglad plåt till en lägre valör, som då kunde få en ovanlig form.

Efter kontrollvägning och justering fördes de opräglade plåtarna

till en stor vattendriven stämpelhammare. Efter glödning skedde präglingen, först av mittstämpeln och därefter hörnstämpelarna. Om någon av stämpelarna befanns vara för svagt präglad, rättades detta till genom ett förnyat stampavtryck som anbringades med en vanlig slägga. En viss eftergranskning och kasserung måste dock också ha skett efter präglingen, som ju bevarade plåtmynt visar.

I Tingströms *Plate Money* avbildas en 1 daler sm från 1741, som ursprungligen har haft en mittstämpel från en 4-daler i ena hörnet. Det rör sig med andra ord om en 4-daler sm som kasserats och klippts ner, i likhet med vår 2-daler som förvandlats till en ½-daler år 1730.

En intressant parallell i det lilla formatet utgörs av de kopparklippingar som nyligen kommit fram och som ompräglats från 2- till 1-ören. I SNT 2014:1 (s. 19) publicerades ett exemplar av ett valsverkspräglad 2-öre 1626 från Nyköping, som hammarpräglats om till ett 1-öre med årtalet 1625. Den logiska förklaringen till varför myntet försetts med ett tidigare årtal än det som den underliggande präglingen har, är att man inte tillverkade stampar för hammarpräglning i Nyköping under 1626, varför man begagnat sig av gamla verktyg. Ytterligare ett exemplar av denna omprägling har därefter framkommit, se Ulf Ottosson i myntbloggen.se den 26/2 2014. Liksom i fallet med plåtmynten rörde det sig troligen om kasserade tenar/mynt som varit för lätta eller på annat sätt defekta och som därför präglats om till en lägre valör.

Bengt Hemmingsson
& Roger Jonsson

FOTO MYNTET: FÖRFATTARNA.

Litteratur

Anton von Swabs berättelse om Avesta kronobruk 1723 med inledning av Staffan Högberg. *Jernkontorets bergshistoriska skriftserie* 19. Stockholm 1983.

Tingström, B.: *Plate money. The World's largest Currency*, s. 83ff, 111, 118f. Royal Coin Cabinet. Stockholm 1986.

Svenska mynt från Eric P. Newmans samling

PÅ EN AUKTION I NEW YORK i januari och en internetauktion i mars i år sålde auktionsfirman *Heritage* svenska mynt från den omfattande Eric P. Newman-samlingen. Det är sällan så många svenska mynt utbjuds på auktion i USA. Eric P. Newman (född 1911!) är en legend inom amerikansk numismatik. Han började samla mynt år 1918 och tillsammans med sin fru skapade han en omfattande myntsamling på sina resor världen runt. Samlingen är numera donerad till *Eric P. Newman Education Society*.

Tillsammans med den amerikanske mynthandlaren Burdette Johnson köpte Newman år 1936 en omfattande myntsamling från då avlidna Col. Green (1868-1936). Mynten som nu såldes hos *Heritage* inkluderade mynt härifrån, till exempel objekt 30269, Fredrik I:s sällsynta ½-dukat 1735 präglad med 1-öresstamper på drottning Ulrika Eleonoras begäran i endast 120 exemplar (SM 45, SMH 16). Green/Newman-exemplaret såldes i amerikansk *plastic slab* från NGC graderad MS 63. (Fig. 1)

Som objekt 30272 såldes Fredrik I:s dukat 1748 (omgraverad från 1747) präglad av ostindiskt guld (SM 39, SMH 9:4) i kvalitet AU 58 NGC. (Fig. 2)

Silvermynten utgjorde flertalet på auktionen och inkluderade mindre mynt som klubbades till goda priser, till exempel Karl XI, Reval, 1 öre 1663 (SB 121) för \$ 1 058 i svag kvalitet, VG 10 NGC. B. Ahlström auktion 35 refererar till endast två exemplar i privat ägo. På internetauktionen i mars såldes som objekt 15305 det rara silveravslaget av ¼-dukat 1733 (SM 51b) i kvalitet MS 63 NGC. (Fig. 3)

Mera information om numismatikern Eric P. Newman finner ni här: http://urc.universityrarecoins.com/urccontent/wbd/M102_EricPNewman-Story.pdf

Ottar Ertzeid

1. Fredrik I, Stockholm, ½ dukat 1735. Präglad på 1-öresstamp. GZ = myntmästare Georg Zedritz. SM 45.

2. Fredrik I, Stockholm, dukat 1748 (omgraverad från 1747). HM = myntmästare Hans Malmberg. SM 39.

3. Fredrik I, Stockholm, silveravslag av ¼ dukat 1733. SM 51b.

FOTO: HERITAGE, WWW.HA.COM.

Referenser

SM = Ahlström B. m.fl.: *Sveriges mynt 1521-1977*. 1976.

SMH = *Den svenska mynthistorien. Frihetstiden och den gustavianska perioden 1719-1818*. 2007.

Sommarens utställning
18/6 – 15/8
visar

**SPARBÖSSOR
FÖR HELA FAMILJEN**

**KUNGL.
MYNTKABINETTET**

Slottsbacken 6
Gamla Stan – Stockholm
www.myntkabinettet.se

Harald Nilsson: Erik Wallers samling av medicinhistoriska medaljer.
 Studia Numismatica Upsaliensia 8.
 Uppsala universitet. 2013. 517 s.
 ISBN 978-91-554-8701-0.

Medicinhistoriska medaljer

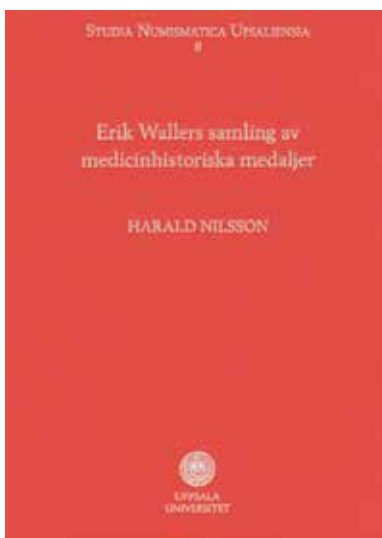
Den 27 november 2013 presenterades volym åtta i Uppsala universitets röda bokserie *Studia Numismatica Upsaliensia*. Denna gång är det Harald Nilsson – publikationsseriens inventör – som står som författare och boken förtecknar Erik Wallers samling av medicinhistoriska medaljer.

Kirurgen Erik Waller föddes 1871 i Lidköping och studerade medicin i Uppsala och vid Karolinska institutet och tjänstgjorde därefter på olika sjukhus runt om i landet. Som pensionär var han bibliotekarie vid Svenska Läkaresällskapet och när han vid 84 års ålder avled hade han blivit hedersdoktor vid universiteten i Lund (1936) och Uppsala (1952).

Waller var vid sidan av sitt yrkesliv också en hängiven samlare. År 1950 skänkte han till Uppsala universitetsbibliotek sin världsberömda samling av 20 500 medicin- och teknikhistoriska tryck.¹ Några år senare, 1954/1955, fick universitetet en kontantdonation och kunde med den förvärva en autograf- och manuskriptsamling från Waller. Det är inte omöjligt att de 735 medaljerna med medicinhistoriska motiv som nu ligger i Uppsala universitets myntkabinett ingick i detta köp.

Medaljförteckningen bjuder på generösa beskrivningar om de enskilda objekten och förutom tekniska data och vidare litteraturreferenser får läsaren ta del av översättningar till inskrifter på främmande språk. Detta är särskilt värdefullt när samlingen innehåller medaljer från i stort när hela världen och få är som Nilsson begåvade med språkkunskaper utöver de två tre språk vi lärt oss i skolan. Översättningarna av deviser, institutionsnamn och sentenser hjälper därför till att ge en allmän förståelse om medaljerna och dess budskap.

Katalogen är inordnad i fem kapitel: Personmedaljer (652 nr); Aka-

demier, institutioner, kollegier och trädgårdar (41 nr); Kongresser (21 nr); Utställningar (3 nr) samt Övrigt material (18 nr). Därtill följer en förteckning över medaljkonstnärer samt ett index över avporträtterade personer. Det senare kommer att göra boken riktigt användbar som referens för området.

Bland personmedaljerna finns flera som jag svärigen kan tro har med medicin att göra. Exempelvis finns här den svenske riksantikvariern och numismatikern Jonas Hallenberg, vilket osökt får mig att tänka på den gamla skämtteckningen av danske Storm P. där två män står och samtalar: – ”Jeg har været numismatiker i mange år” säger den ene. – ”De skulle prøve med et kalveskind på ryggen” svarar den andre som hjälpsamt tror att det rör sig om en sjukdom. Möjligt hade man kunnat sortera in icke-medicinska medaljer på en särskild plats.

Varje medalj är avbildad i färg och de förstklassiga fotografierna är tagna av Gabriel Hildebrand. Gabriels insatser för katalogen skall inte underskattas och det är en fröjd att bläddra i boken och studera medaljerna (och ett fåtal mynt). Objektet är avbildade i naturlig storlek förutom de allra största som är avbildade i 50% av naturlig storlek. Detta är förklarligt då de annars skulle ta upp en hel sida och är sannolikt en avvägning man gjort i

samband med formgivning av boken. Detta till trots tycker jag att det är stor skada att praktfulla pjäser inte avbildas i just sin fulla prakt! Dessa medaljer gjordes för att imponera. Exempelvis var Lea Ahlborns medalj till Uppsala universitets 400-årsjubileum 1877² med sina 95 mm den dittills största präglade svenska medaljen. Det var nog en utmaning för ens få stamparna att hålla och storleken var inte oavsiktlig. Att då avbilda den i format som en knapp snusdosa gör inte objektet rättvisa.

Katalogen ger mersmak och jag tror att Wallers medaljsamling i och med denna publicering kan komma att ligga till grund för fler fördjupningar om samlingen. En reflektion kring fenomenet med enskilda samlingar och deras donatorer skulle vara intressant att utveckla. Att behålla dessa donationer sammanhållna i utställningar och referensverk ingår i en kontinental tradition, som tyvärr sällan har använts på våra breddgrader. Harald Nilsson föreslår själv också en studie kring den bevarade korrespondensen mellan Waller, samlare och mynthandlare. Kanske kan man där finna svaret till varför de tycks haft ett särskilt öga för de många satiriska Goetz-medaljerna som ingår i samlingen. Vidare skulle en enkel översättningstabell mellan Waller- och Brettauernummer göra att SNU 8 kunde fungera som ett betydande bildtillägg till medaljtemats världsreferens,³ då den själv endast innehåller 25 planscher.

Medicin som område för en medaljsamling är ett klassiskt tema,⁴ men har för svenskt vidkommande sällan varit föremål för något mer omfattande arbete.⁵ Harald Nilsson har gjort ett fantastiskt arbete med denna samling och jag rekommenderar alla som är intresserade av medaljer, medicinhistoria eller bara allmänt uppskattar vackra ting att bekanta sig mer med boken.

Universitetet i Uppsala har sedan Harald Nilssons återöppnande och vitalisering av myntkabinettet och senare under Hendrik Mäkelers ledning växt till att hålla en av Sveriges viktigaste numismatiska institutioner. Man är i högsta grad aktiv inom ut-

bildning och forskning, exempelvis genom sina grundkurser i numismatik och kontinuerliga samverkan med ekonomihistoriker och konstvetare. De senaste åren har man också stått bakom många läsvärda uppsatser. Uppskattat av både forskare och amatörer är att man håller stora delar av samlingarna tillgängliga dygnet runt via Internet.

Studia Numismatica Upsaliensia håller på att utvecklas till att bli en viktig plattform för den nutida svenska forskningen.

Magnus Wijk

Noter

¹ En förteckning över dessa skrifter publicerades av Hans Sallander 1955, *Bibliotheca Walleriana – the books illustrating the history of medicine and science collected by Dr. Erik Waller and bequeathed to the Library of the Royal University of Uppsala*. Denna finns på <http://posner.library.cmu.edu>.

² Katalognummer 690.

³ *Medicina in nummis. Sammlung Dr. Josef Brettau* från 1937 får med sina 5557 nummer medicinhistoriska medaljer betecknas som det viktigaste referensverket inom temat. Boken kom också i nytryck 1989 med förord av Robert Göbl, Wien.

⁴ Det kanske mest talande exemplet för detta är Hubert Emmerig vid universitetet i Wien, Institutet för numismatik och ekonomisk historia, som har publicerat en för närvarande 86(!) A4-sidor lång bibliografi över litteratur som förtecknar medaljer med medicinanknytning. Se http://ww2.smb.museum/ngb/files/Medicina_in_nummis_14.pdf

⁵ Ett undantag är Lagerqvist, L. O. & Nordlind, U., *Medicina in Nummis. Svenska läkaresällskapets medaljsamling med medicinska motiv*. Stockholm 2007.

AUKTIONER & MÄSSOR

10/5 Myntkompaniet, Stockholm, myntauktion

10/5 Föreningen för Historiska Värdepapper, Stockholm

17/5 MISAB, Samling Stam (polletter), Möckelnäs

24/5 Myntauktion, Frimärks-huset, Stockholm

19/7 Myntmässa, Olofström

Hösten 2014:

Tredje helgen i september: MISAB, Stockholm, myntauktion

KONGRESS

Internationell kongress (9)

Med anledning av 200-årsjubileet för Norge som självständigt konungariket anordnas den XXXI internationella kongressen för genealogi och heraldik i Oslo den 13-17 augusti 2014. Kongressens tema blir "Inverkan på genealogi och heraldik av stora händelser i nationens historia".

För ytterligare information se: www.congress2014.no

Det blir femte gången som en dylik kongress anordnas i ett nordiskt land alltsedan den femte i Stockholm 1960, följd av Köpenhamn 1980, Helsingfors med Åbo 1984 och Uppsala 1992. Förra gången var i Maastricht 2012 och dessförinnan Stuttgart. Den första kongressen hölls i Barcelona 1929. Efter krigsuppehållet återupptogs kongressverksamheten i Rom och Neapel 1953. Förelöpare hade dock varit i Berlin redan 1882 samt i Leipzig och San Francisco 1913 (se SNT 1994:1, s. 14-15). Se även SNT 1998:2 s. 45 och 2001:4 s. 96.

Leif Pahlsson

PERSONALIA

Ny medaljvårdare

Till ny medaljvårdare för H.M. Konungens medaljsamling har förordnats ordensintendent Tom Bergroth. Han efterträder före detta museidirektören på Kungl. Myntkabinetet, Lars O. Lagerqvist, som haft detta förtroendeuppdrag under åren 1985-2013.

H.M. Konungens privata medaljsamling kommer från och med nu att vårdas och förvaltas av Kungl. Maj:ts Orden med ansvar för att samlingen förvaras på ett antikvariskt korrekt sätt.

Kungl. Maj:ts Orden

LÄSEKRETSEN

Johan III, Stockholm, ½ öre 1574.
Åtsida: IOHANN D G 3 REX SVECE 74
FOTO: JAN PERSSON.

Okänd variant av Johan III:s halvöre?

Jag har samlat mynt i cirka trettio år. De senaste åren har jag bara ägnat mig åt Johan III:s mynt och alla de varianter som finns. Använder mig av Astley Levins förteckning (1887) som innehåller mycket, men då och då ser man ett mynt som saknas i Levins bok. Jag har ett mynt som jag tror är mycket ovanligt, det rör sig om Johan III:s 1/2-öre 1574 med omskriftstexten IOHANN D G 3 (se bilden) i stället för som normalt IOHANN 3 D G.

Önskar komma i kontakt och byta erfarenhet med andra inom mitt samlarområde: Levins bok och Johan III:s varianter. Skriv gärna till min e-postadress: banne.p@hotmail.com

Jan Persson

Strandbergs Mynthandel & Aktiesamlaren AB

Värderar, köper och säljer mynt, ordnar, medaljer, aktiebrev, sedlar, äldre handlingar m.m.

www.strandbergs-mynt.se

Arsenalsgatan 6 • Box 7377 • 103 91 Stockholm
Tel. 08-611 01 10 • Fax 08-611 32 95

ULF NORDLIND MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46
Box 5132 • 102 43 Stockholm
Tel. 08-662 62 61
Fax 08-661 62 13

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR
MEDALJER • ORDNAR

Lagerlista över svenska personmedaljer och numismatisk litteratur

www.nordlindsmynt.se

Två tyska myntmässor

Under våren har jag haft förmånen att besöka två betydande, europeiska myntmässor. Den första ägde rum i nordtyska Berlin i början av februari, en mässa som jag tidigare har skrivit om i SNT. Mot bakgrund av upplevelserna från den andra myntmässan – den i sydtyska München – kan det vara av intresse att kort redogöra för Berlin-mässans upplägg och innehåll.

MÄSSAN I DEN TYSKA huvudstaden är på något vis tvådelad. Den ena delen består av handlare som säljer antika/gamla mynt, den andra av moderna utgivare av mynt, såsom myntverk och framställare av olika accessoarer. Den senare avdelningen uppvisar en mycket gläntig yta med blanka monturar och välpolerade värdinnor. Här ringlar långa köer med folk som vill köpa nypräglade mynt av olika slag.

München är huvudstad i den sydtyska delstaten Bayern och Tysklands tredje största stad. Ända här nere vid randen av Alperna var faktiskt Gustav II Adolf och intog München för ett kort tag, innan han tvingades rycka norrut för att möta Wallenstein. Myntmässan i München ser mycket olika ut jämfört med den i landets huvudstad. Här är dominansen från handlare med gamla/antika mynt mycket stor. Inte många saluför nyproducerade eller modernare mynt.

München-mässan presenteras av mässarrangörerna som *The largest*

Översiktsbild från en del av myntmässan i München 2014.

coin fair in the world in terms of type and diversity of the range. Påståendet får stå oemotsagt, enär undertecknad saknar underlag att underkasta detsamma en sorgfälligare undersökning. Hur som helst måste mässan i det beskrivna hänseendet avgjort förklaras som en av de främsta. Inte mindre än 320 utställare fördelar sig på över 5500 kvadratmeter utställningsyta.

Förstås ligger tyngdpunkten i det utbudna materialet på tysk grund. Inslaget av handlare från andra länder är emellertid stort. Även Sverige är representerat med några handlare. Mycket långvarig på denna mässa är J. Pedersen Mynthandel, som anfs av innehavaren Peter Östlund. Peter berättade att firman har varit på München-mässan i hela tjugo år. Den långa resan med bil till Sydtyskland är ansträngande, men mässan är mycket givande och även en trivsam tillställ-

ning, så herr Östlund såg nöjd ut vid sina bord. Här i Tyskland, sade Peter, är efterfrågan stor på medaljer men även exempelvis mynt från de svenska besittningarna.

En annan svensk handlare är Georges Tambakopoulos, med firma Tamco Numismatics i Stockholm. Georges är mycket aktiv på den internationella marknaden och i ständig rörelse. Han är en av de svenska handlare som medverkar både i Berlin och München, men han kan lika gärna påträffas på något annat håll i Europa eller Amerika. Georges utbud är spännande, med mynt som man inte så ofta ser hos andra svenska handlare; tyngdpunkten ligger på mynt från den antika världen.

De flesta myntmässor av lite storlek brukar ha åtminstone en säljare av mynttillbehör. Mässan i München är därvidlag inget undantag, med en handfull tillbehörsförsäljare. En av

Peter Östlund med medhjälpare förevisas en skrift av en engagerad mässbesökare.

Några av Zecchis smakfulla myntskåp/lådor.

Alberto Zecchis personal har fullt upp på mässdagarna.

dessa stack emellertid ut och fångade undertecknads intresse – Alberto Zecchi från Florens i Italien. Denne tillverkare av exklusiva mynttillbehör medverkar årligen på bara två eller tre mässor. Så att få se och känna på produkterna är inte så många mynt-samlare förunnat.

Zecchi tillverkar lådor, väskor och skåp för numismatiska objekt. Lådorna är fint modellerade med stabila träramar och finns som bas i flera olika utföranden för att sedan passa i väskor eller skåp. Kvalitetskänslan är påtaglig jämfört med det standardsortiment som normalt utbjuds. Det förvånar stundom författaren att ägare av vackra mynt inte spenderar någon promille av myntinköpsbudgeten på ett sobert förvaringssätt. Det är med mynt som med mat – man äter också med ögonen ...

Avslutningsvis kan jag bara rekommendera en resa till någon av mässorna i Tyskland. Dels är det ett bra tillfälle att hitta mynt som man annars inte skulle ha fått vetskap om, dels gör man det lätt till en trevlig utflykt. Det behöver inte bli särskilt dyrt, även om flygbiljetten kostar en del. På plats i Tyskland lever man betydligt billigare än i Sverige med riktigt låga hotellpriser och ett härligt utbud av tyska delikatesser för ganska små pengar.

FOTO: FÖRFATTAREN

Dan Carlberg

LOKALA NUMISMATISKA FÖRENINGAR OCH MYNTKLUBBAR I SNF

Alingsås Numismatiska Förening
Roslagsgatan 27
441 57 Alingsås

Falu-Borlänge Myntklubb
www.fb-myntklubb.se

Gefle Myntklubb
www.geflemyntklubb.se

Göteborgs Numismatiska Förening
www.gwindor.net/gnf.htm

Halmstads Myntklubb
Öringe 111
312 91 Halmstad

Kalmar Myntklubb
www.kalmarmyntklubb.se

Katrineholm Flen Vingåker Myntklubb
www.kfvmynet.se

Myntklubben Skilling Banco
www.mksb.se

Myntsamlarklubben Goten
myntsamlarklubbengoten.com

Nola Myntklubb, Örnsköldsvik
www.infoom.se/nolamyntklubb

Norrköpings Myntklubb
www.norrkopingsmyntklubb.se

Numismatiska klubben i Uppsala
www.nku.nu

Samlarklubben Numis
Linvägen 5
930 10 Lövånger

Sigtuna Myntklubb
www.sigtunamyntklubb.se

Stockholms Myntklubb
hem.passagen.se/
stockholms.myntklubb

Strängnäs Myntklubb
myntintresse.blogspot.se

Södra Dalarnas Myntklubb
medlem.spray.se/sdmyntklubb

Vetlanda Numismatiska Förening
Ölandsgatan 7
574 37 Vetlanda

Villastadortens Myntklubb
Hedvägen 4
314 33 Hyltebruk

Ändringar och tillägg?
Kontakta: info@numismatik.se

Kovan kommer, kovan går ...

PÅ SVENSKA SEDLAR från 1700-talet finns den finska texten *Kaxi Kowaa Riikin Daleria* tillsammans med *Twå Riksdaler specie*, där specie i betydelsen hård översatts till kovaa. Då var Finland en del av det svenska riket.

Till revyn *Den förgyllda lergöken*, som gick för fulla hus i Stockholm vid sekelskiftet 1900, hade Emil Norlander (1865-1935) skrivit den väl än i dag ganska välkända visan, som slutar med *Kovan kommer, kovan går, lycklig den som kovan får ...*

I troligen en Göteborgs-tidning skrev man så här alldeles i början av 1900-talet apropå den pågående Stockholmsrevyn och om "kovan" för pengar:

Kärt barn har många namn. Vanligtvis tillväller sig dock ett enda smeknamn makten på de öfrigas bekostnad. Så härskar det oinskränkt till en tid, och alla de andra trängas långt i bakgrunden. Men en vacker dag uppstår plötsligt en ny pretendent, som bringar den gamle på fall.

Nu för tiden hör man t.ex. aldrig talas om mynt och pluringar; det är kofvan, bara kofvan, kampen om kofvan, och kofvans mångfald. Och Strix sitter uppe i Stockholm och gläder sig åt hur obeskriftligt älskadt det lilla ordet blivit af allt folket.

Hvem drömmer emellertid om att kofvan är mycket äldre än Strix? Att det åtminstone för hundra år sedan fanns händer som ömt tummade sin kära Kowaa? Se emellertid på de gengångare från flydda tider, som vi här dragit fram i ljuset och fördubbla sedan din kärlek till det älskliga uttrycket, sedan du nu fått veta, att äfven om det varit bortkastadt och är återfunnet af en strixgubbe så är det icke utan häfdens vördnadsbjudande gråa mossor.

Uttrycken att "tjäna storkovan" och "kamma hem storkovan" innebär nu för tiden att dra in mycket pengar, särskilt genom en större affär eller en plötslig vinst. Så än lever kovan.

MGL

Malmbrytnings- polletter i Bispsberg

BISPBERGS GRUVA I SÄTERS SOCKEN, Kopparberg i Dalarna, började brytas redan på medeltiden. Den ålderdomliga gruvlaven, som fortfarande användes vid nedläggningen 1967, står än i dag kvar på slutningen strax utanför Säter. Malmen från gruvan, så kallad svartmalm, var synnerligen rik och dessutom fosforfri. Under 1400-talet drabbades gruvan av ett flertal allvarliga ras och bergsbruket upphörde.

Arbetet vid gruvorna tog ny fart under Gustav I Vasas ledning. Kungen uppskattade tydligen Bispsbergsmalmens goda egenskaper för ståltilverkning. I malmfältet söktes också efter silvermalm men med begränsat resultat. Bergsbruket orsakade skogsbrist i trakterna kring Bispsberg och Säter. Täckningen av kolbehovet till Kronans hytta vid Säter skapade ytterligare problem.

Under 1600- och 1700-talen öppnades nya gruvor samtidigt som andra rasade. Olyckorna var många och arbetet stördes. År 1698 sålde Kronan Bispsberg till brukspatronen Johan Angerstein för Turbo och Vikmanshyttan (Angerstein köpte två tredjedelar) och till landshövdingen Gripenhielm för Nissshyttan (Gripenhielm köpte en tredjedel). Det var denne Nils Gripenhielm som 1695 lät prägla dukater som var gjorda av guld från Östra Silverberget i Dalarna.

Under 1800-talet började man använda sig av nitroglycerin vid brytningen. Ett dubbelt gruvspel anlades

Papperspollett från Bispsbergs gruva i Dalarna. Viktvalörerna var 13, 14, 16, 18 och 19 centner och användes vid kontroll av malmleveranser. Tom baksida. Cirka 67 x 51 mm. SKANNAD AV MGL.

Cornelii maskinhus år 1895. Nederst ses Cornelii schakt.

FOTO UR ROGER BOBERGS SAMLING,
WWW.BERGSBRUK.SE

och nya schakt grävdes med benämningar som Oscars schakt, Cornelii schakt, Karls sänkning med flera.

På ett bruk behövdes olika typer av kontrollfunktioner särskilt vid malmkörning och leveranser av den malm som tagits fram under dagen. Ett sätt att sköta kontrollen var att införa polletter som skulle lämnas när malmen forslades. Vanligtvis hade man polletter som var gjorda av koppar eller järnbleck, men i Bispsberg var de tillverkade av grå kartong.

Kungl. Myntkabinettet har fem papperspolletter från Bispsberg, alla med texten "Bispsbergs=Malm". De anger måttet *centner* i olika valörer: 13, 14, 16, 18 och 19 centner. Museets exemplar kommer från Sven Svenssons innehållsrika samlingar. Man kan undra över om de skulle ha bevarats överhuvudtaget om inte Svensson hade lagt in dem i samlingen.

Centner är en gammal viktenhet, i Sverige = 100 skålpund, det vill säga 42,5 kilo. Kallas någon gång *nycentner*, eftersom centner tidigare hade varit en i vissa sammanhang allmänt använd viktterm utan officiell sanktion. Det kan vara av intresse att veta att centner förkortas "ctr" i till exempel gamla priskuranter.

IW

Ett gram guld väger mer
än en centner rättvisa.
Svenskt ordspråk.

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt Sedlar Medaljer
Ordnar Nälmärken

Öppettider:
Vardagar 10.00 – 18.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

HÅKAN WESTERLUND MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07

Öppet: måndag – torsdag 11–13

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÅRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppgesamlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel. och fax 046-14 43 69
e-post: siv-gunnar@swipnet.se

Med Harry Glück i baksätet

Året är 1965. Min far Sune Berggren och sonen Jan sitter i framsätet i en vagn på berg- och dalbanan på Gröna Lund i Stockholm. I baksätet sitter Harry Glück (1909-1971), legendar inom myntkretsar. Vem som fångat dem på bild är okänt.

Harry hade fått förhållningsorder av sin fru att "ta det lugnt" på grund av sitt sviktande hjärta. Trevligast av dessa tre hade Harry, som inte riktigt följde hustruns uppmaningar. Efter flera åkturer avslutades dagen med middag på Riche, även på den tiden en högklassig restaurang. En lyckad och ej så vanlig representation, som det talades om i flera år efteråt.

Noterbart är att två år senare köpte min far av Harry dalern 1534, den så kallade "spiran", som härrörde från Hjalmar Wennerth (1881-1960) samling. Priset var då 25 000 kronor.

Christer Berggren
Piteå

Bli medlem i

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Stiftad 1873

Årsavgiften är 250 kr.

Som medlem får Du SNT automatiskt!

info@numismatik.se

Skarabé
Mynt & Guld AB
köper och säljer
MYNT, SEDLAR
och MEDALJER
Föremål från antiken

Västra Hamngatan 6
411 17 Göteborg
Tel. 031 - 135088
skarabe@telia.com - www.skarabe.eu
Öppet: Vardagar 10 - 18

Myntauktion

24 maj 2014

Frimärkshuset
Skandinavisk Filateli AB
Humlegårdsgatan 13, 114 46 STOCKHOLM

08-661 74 50
info@frimarkshuset.se
www.frimarkshuset.se

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19 507
S-104 32 Stockholm 19

T-Rådmanngatan (uppgång Handelshögskolan)

+ fax 08-673 34 23

*Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar,
militaria och nålmärken, medaljer*

Öppet: vardagar 11-17, fredag 11-15

FÖRENINGEN FÖR HISTORISKA VÄRDEPAPPER

**AUKTION NR 69
LÖRDAG 10 MAJ 2014**

på Kungl. Myntkabinettet
Sveriges Ekonomiska Museum
Slottsbacken 6, Stockholm

Aktiebrev, mynt, medaljer, sedlar
Marita Strandberg, Box 7377, 103 91 Stockholm
08-611 01 10
info@aktiesamlaren.se

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av för närvarande 20 mynthandlare i flera olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

ANTIKBODEN

Kanikgatan 3
222 29 Lund
Tel. 046-12 99 00
per_flodberg@hotmail.com

BESO UR & ANTIK AB

Bertil Svensson
Västra Hamngatan 6
411 17 Göteborg
Tel. 031-13 94 84
besour@telia.com-www.besour.se

HAMRIN & SVAHN MYNT AB

Sjöberg 1
147 91 Grödinge
Tel. 08-732 66 86, 070 212 64 55
christian.hamrin@telia.com

H & J:S NUMISMATIK HB

Jimmy Häggqvist
Box 43
310 20 Knäred
jimmy@collectia.se

KARLSKRONA MYNTHANDEL AB

Hantverkaregatan 11
371 35 Karlskrona
Tel. 0455-813 73
lennart@mynt.nu-www.mynt.nu

RUNE LARSSON MYNTHANDEL

Stora Brogatan 14
Box 98
503 06 Borås
Tel. 033-41 03 15

LUNDS MYNTHANDEL

Klostergatan 5
222 22 Lund
Tel./fax 046-14 43 69
siv-gunnar@swipnet.se

J. MELIN MYNT

Koltrastvägen 23
370 24 Nätraby
Tel. 0455-155 99

HB MYNTINVEST CORONA

Ö. Storgatan 20
611 34 Nyköping
Tel./fax 0155-28 63 25
corona-coin@swipnet.se
http://home.swipnet.se/corona_coin

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96, Box 19 507
104 32 Stockholm
Tel./fax 08-673 34 23

ULF NORDLIND MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46,
Box 5132
102 43 Stockholm
Tel. 08-662 62 61, fax 08-661 62 13
info@nordlindsmynt.se
www.nordlindsmynt.se

NUMIKON

Stefan Jonasson/Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3
411 39 Göteborg
Tel. 031-20 81 11
ticalen@gmail.com

PECUNIA MM HB

Farinvägen 8
245 33 Staffanstorp
Tel./fax 046-25 21 19
mattsson.g@telia.com

J. PEDERSEN MYNTHANDEL

Norra Strandgatan 30
Box 1320
251 13 Helsingborg
Tel./fax 042-12 25 28
pedersen.mynt@telia.com
www.jpetersen.se

SELINS MYNTHANDEL AB

Regeringsgatan 6
Box 16 390
103 27 Stockholm
Tel. 08-411 50 81, fax 08-411 52 23
www.selinsmynthandel.se

SKARABÉ MYNT & GULD AB

Drottninggatan 10
411 14 Göteborg
Tel./fax 031-13 50 88
skarabe@telia.com
www.skarabe.eu

STRANDBERGS MYNTHANDEL & AKTIESAMLAREN AB

Arsenalsgatan 6
Box 7377
103 91 Stockholm
Tel. 08-611 01 10, 611 58 20
Fax 08-611 32 95
info@aktiesamlaren-bj.se
www.aktiesamlaren.se
www.strandbergs-mynt.se

TAMCO NUMISMATICS

Box 6235
102 35 Stockholm
Tel. 070 631 58 09
tamco.num@telia.com

TICALEN MYNTHANDEL

Stureplatsen 3
411 39 Göteborg
Tel./fax 031-20 81 11
ticalen@gmail.com

HÅKAN WESTERLUND MYNTHANDEL

Vasagatan 42
Box 490
101 29 Stockholm
Tel. 08-411 08 07, fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Sjöberg 1 • 147 91 Grödinge • Tel. 08-732 66 86 • 070 212 64 55

www.mynt.nu/smf/

MYNTAUKTION

i Stockholm lördag 10 maj 2014

Wismar.
8 schilling 1715

Plåtmynt
i kanonmetall

Norge. 1 rigsdaler courant
(reisedaler) 1788

Norge. 1 specie daler
1861 med "B"

Norge. 15 rigsbankdaler
1815 (prins sedel)

Danmark. 1 specie daler 1631

Bättre mynt och hela samlingar mottages till höstens myntauktion.

Vi har mycket goda möjligheter att finna köpare till dina objekt eftersom mer än 20.000 kunder i Sverige och utlandet ser varje auktion via vår hemsida och katalogen.

Kontakta oss för en förutsättningslös diskussion!

Vi köper även guld och silver kontant!

MYNTKOMPANIET

Myntkompaniet
Svartensgatan 6
116 20 Stockholm

Tfn: 08-678 32 17
Fax: 08-643 22 38

E-post: coins@philea.se
www.myntkompaniet.se

Litteratur till försäljning hos Svenska Numismatiska Föreningen

Numismatiska Meddelanden (NM)

- Numismatiska Meddelanden* XXX. 1965. 30 kr (40 kr)*
Ehrensward, U.: *Medaljgravören Erik Lindberg 1873–1966*. NM XXXII:1. 1974. 125 kr (170 kr)
Dito. NM XXXII:2. 1988. 250 kr (300 kr)
Numismatiska Meddelanden XXXIII (Tillägnad Bengt Thordeman). 1983. 100 kr (150 kr)
Numismatiska Meddelanden XXXIV. 1983. 100 kr (150 kr)
Studies in Late Anglo-Saxon Coinage. NM XXXV. 1990. 150 kr (225 kr)
Nathorst-Böös, E. & Wiséhn, I.: *Numismatiska forskare och myntsamlare i Sverige fram till 1830-talet*. NM XXXVI. 1987. 145 kr (190 kr)
Festskrift till Lars O. Lagerqvist. NM XXXVII. 1989. 50 kr (50 kr)
Florilegium Numismaticum. Studia in honorem U. Westermark edita. NM XXXVIII. 1992. 75 kr (75 kr)
Tingström, B.: *Avesta Myntmuseum*. NM XXXIX. 1995. 200 kr (250 kr)
Myntningen i Sverige 995–1995. NM XL. 1995. 150 kr (150 kr) **Ett ex återstår!**
Nulla dies sine linea. Festskrift till Ian Wiséhn. NM XLI. 2001. 200 kr (200 kr)
Hesse, B.-O.: *Svensk Numismatisk Bibliografi intill år 1903*. NM XLII. 2004. 160 kr (160 kr)

Smärre skrifter

- Gamby, E.: *Bland numismatiker. Minnen från 1920-, 1930- och 1940-talen*. Smärre skrifter 3. 1984. 25 kr (25 kr)
Wallén, L.: *Riksgälden. Den svenska statsskulden 1697–1834*. Smärre skrifter 4. 1985. 25 kr (35 kr)
Widell, M.: *Militärpolletter*. Smärre skrifter 7. 1998. 100 kr (100 kr)
Lagerqvist, L. O. m.fl.: *Medaljer utgivna 1873–1998. Belöningar, fonder och stipendier. Hedersledamöter och korresponderande ledamöter. Stadgar*. Smärre skrifter 8. 1998. 50 kr (50 kr)
Lars O. Lagerqvists medaljfond. Smärre skrifter 9. 1999. 100 kr (100 kr)
Carl Snoilsky. Skalden som samlade mynt och böcker. Smärre skrifter 10. 2004. 50 kr (50 kr)
Törngren, S.: *Mitt liv i numismatikens underbara värld*. Smärre skrifter 13. 2010. 150 kr (150 kr)

Andra utgåvor

- Lagerqvist, L. O., Hirsch, H., Nordlind, U.: *Sveriges och dess forna besittningars guldmynt och riksdaler från Gustav I till Carl XVI Gustaf. Samling Julius Hagander*. 1996. 650 kr (850 kr) **Ett ex återstår!**
Rundberg, J.: *Den svenska örtugsmyntningen under Kristoffer av Bayern till Sten Sture den äldre, ca 1440 till 1470-talets slut. En stampstudie*. 2005. 250 kr (350 kr)
Rundberg, J.: *Den svenska örtugsmyntningen under Albrekt av Mecklenburg (1364–1389). En stampstudie*. 2011. 250 kr (350 kr)
Svensson, R.: *Renovatio Moneta. Brakteater och myntningspolitik i högmedeltidens Europa*. 2012. 250 kr (350 kr)
Den Svenska Mynthistorien. Frihetstiden och den gustavianska perioden 1719–1818. 2007. 315 kr (350 kr) **Ett ex återstår!**
Malmer, B.: *Den Svenska Mynthistorien. Vikingatiden ca 995–1030*. 2010. 350 kr (395 kr)
Larson, P. (red.): *Numismatiska axplock. En jubileumsbok. Myntklubben Skilling Banco 1969–2009*. 150 kr
Larson, P.: *Ryska droppar. Den ryska myntningen 1350–1700*. Kungl. Myntkabinetet. 2006. 50 kr
Talvio, T.: *Förteckning över Antellska myntsamlingens svenska mynt. Kristina och Karl X Gustav 1632–1660*. 2009. 100 kr **Sänkt pris!**
Myrberg, N.: *Ett eget värde. Gotlands tidigaste myntning, ca 1140–1220*. 2008. 200 kr
Ekström, C. m.fl. (red.): *Samlad Glädje 2009*. Numismatiska klubben i Uppsala 1969–2009. 200 kr

Svensk Numismatisk Tidskrift (SNT)

Kompleta årgångar SNT 1994–2012. 100 kr / årgång; SNT 2010, 7 nummer. 50 kr

Register

- Wiséhn, E.: *SNT. Register 1972–1982*. 1986. 45 kr
Wilén, A.: *SNT. Register 1983–1992*. 1994. 45 kr
Golabiewski, D.: *SNT. Register 1993–2002. Ämnes-, titel- och författarregister för hela perioden*. 2004. 50 kr (75 kr)
Holmberg, K. (red.): *Register över Numismatiska Meddelanden I–XL. Utgivna av SNF 1874–1995*. 1998. 50 kr (75 kr)

* Pris inom parentes gäller icke medlemmar i SNF. Ev. emballage och porto tillkommer.

Böckerna säljs direkt hos Svenska Numismatiska Föreningen på Banérgatan 17

För öppettider se redaktionsrutan i SNT

Böckerna kan också beställas

Tel.: 08-667 55 98

E-post: info@numismatik.se